

N:o 147.

Af herr **K. A. Staaff**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om revision af de s. k. krigslagarne.

Det kan såsom ett obestridligt faktum konstateras, att under lång tid ett allmänt missnöje inom vårt land försports med den militära lagstiftningen och rättsskipningen. Fall förekomma då och då, hvilka kasta ett hjert ljus öfver hithörande förhållanden, vare sig de ådagalägga huru inskränkta krigsmannens medborgerliga rättsbefogenheter äro (eller af hans förmän anses vara) eller de visa, huru förseelser, som begås af dem, hvilka äro underkastade s. k. krigslag, beläggas med straff, hvilka för den allmänna meningen te sig som opropotionerligt hårda eller ock på annat sätt belysa, huru vidt skild den militära rättsåskådningen är från den civila och såmedelst indirekt antyda, att den förre utbildats under alldeles särskilda och för folket i det hela främmande förutsättningar.

Att en omfattande och djupgående reform härutinnan är af nöden, har nog redan länge stått klart för en stor del af dem, hvilka icke äro benägna att böja sig för det bestående såsom sådant. Och om ansatser till en dylik reform icke åtminstone i någon större utsträckning försports, är orsaken dertill helt visst att söka i reformvännernas öfvertygelse om sådana ansatsers ringa utsigt att åstadkomma nämnvärda resultat.

Da emellertid regeringen nu framlagt ett förslag till ny härordning, och da i breda och djupa lager af det svenska folket öfvertygelsen om nödvändigheten af ett bättre försvar torde allt kraftigare göra sig gällande, synes tiden vara inne att med allvar föra fram fordringar på genomgripande förändringar i den militära lagstiftningen. Vinna de ej i sam-

band med försöken till genomförande af en ny härordning gehör, kan man sannolikt för lång tid uppgifva hoppet, att de alls skola vinna det. Ty de nuvarande förhållandena äro helt säkert förskansade bakom en så stark mur af fördomar, att de ej låta sig genombrytas, om ej angreppet hemtar styrka genom kombinationen med de anfallnes eget starka intresse för en förändring, som ej låter sig genomföras utan de angripandes medverkan. Icke utan skäl kunna därför framstegsvännerna säga sig sjelfva, att nu eller aldrig skall det lyckas att framtvinga en verkligt allvarlig och djupgående reform af krigslagarne.

Men det är ej blott denna synpunkt, som bör egga reformvännerna till en kraftig ansträngning i samband med härordningsförslagets framläggande. Utan att på något sätt vilja föregripa det slutliga resultatet i fråga om regeringsförslaget kunna de, hvilka lifligt hoppas på en verkligt effektiv förbättring af vårt försvar, utgå från den förutsättningen sasom något gifvet, att en dylik förbättring ej vinnes utan en väsentligen utsträckt allmän värnpligt. Men en väsentligen utsträckt allmän värnpligt kommer ju att under vida längre tid än nu är fallet ställa landets ungdom under fanorna och dermed under krigslagarne. Redan deri ligger således en maning att i sammanhang med en reform af härordningen också reformera krigslagarne. Och skulle *den* i regeringsförslaget ingående förändringen blifva antagen, som innebär att officerarne — från att nu till stor del hafva bredvid sitt yrke kunnat egna sig åt en hel del civila sysselsättningar — skulle öfvergå till att blifva uteslutande yrkesmilitärer året om, så ligger deruti en gifven anledning att — på samma gång officerskårens rent militära värde sannolikt skulle höjas — också en kraftigare växt skulle beredas åt de specifikt militära tendenser, hvilka sasom ett helt betraktade pläga betecknas med ordet »militarism». Men ju mera den militaristiska andan tillväxer, desto farligare kan krigslagarnes tillämpning gestalta sig för medborgarne i allmänhet.

Hvad man måste söka ernå är en fullständig och genomgående revision af krigslagarne. Innan jag emellertid går att söka angifva, huru denna revision bör vara beskaffad, är det nödvändigt att betona, att den måste göras på sådant sätt, att den blir fullt effektiv eller med andra ord, att det resultat, som af densamma vinnes, icke sedan må kunna godtyckligt förändras. I sådant afseende må erinras, dels att samtliga de författningar, af hvilka krigslagstiftningen består, böra indragas under Riksdagens medbestänningsrätt och dels att sadana åtgärder måste vidtagas, att Kongl.

Maj:t icke kan i form af rena tjänsteföreskrifter gifva påbud, som göra intrång på den lagstiftning, hvilken sålunda bör tillkomma de begge statsmagterna gemensamt. Denna senare erinran är icke öfverflödig, sasom följande exempel visar. Enligt allmän lag torde det få anses tillkomma en hvar medborgare såsom oomtvistelig rättighet att angifva ett brott, som utan inskränkning hör under allmänt atal, äfven der han ej sjelf är malsegande. Nagon begränsning i denna rättighet stadgar ej strafflagen för krigsmagten. Men Kongl. Maj:t har dock i tjänstgöringsreglementet för armén del I kap. I § 5 mom. 6 ansett sig kunna förbjuda dem som lyda under krigslagarne utöfningen af denna rättighet, om de ej sjelfva äro malsegande. Följden häraf är att, om en dylik angivelse sker, den som gjort densamma kan hemfalla under den allmänna bestämmelse i strafflagen för krigsmagten, hvilken med straff belägger »vårdslöshet, försummelse, oförstånd eller oskicklighet i fullgörande af de tjänstepligter, som honom efter reglementen eller andra allmänna författningar, instruktioner eller särskilda föreskrifter åligga», då ej i strafflagen eller annan lag särskildt ansvar är satt a förseelsen.

Det är sålunda af synnerlig vigt att tillse, att, så vidt ske kan, alla möjligheter stängas att bredvid eller utöfver den krigslagstiftning, som genom begge statsmagternas sammanstämmande beslut bör avägabringas, nya påbud eller bestämmelser af hvad slag som helst tillskapas, hvilka skulle kunna så att säga under skyddande förklädnad faktiskt ändra denna lagstiftning.

Sasom ledande grundsats för den åstundade revisionen bör efter min mening uppställas den, att krigslagstiftningen, såsom varande en undantagslagstiftning, *icke får undantränga eller afvika ifrån den allmänna lagstiftningen i andra fall, än der det kan påvisas vara absolut nödvändigt.*

Man kan anse detta för en axiomatisk sats, och den är det, men deraf följer ej, att den är allmänt inseedd sasom ett axiom. Fastmera torde det nog finnas en helt annan uppfattning, nemligen den som betraktar krigsmannen såsom den der *bör* från vanliga medborgare helt och hållet afskiljas samt ställas under särskilda lagar, ju specifkare och mera egendomligt utbildade dess bättre. En militärisk askådning faller lätt in i dylika förvilleelser, ty för den är krigsmannen framför allt eller uteslutande krigsman, under det han efter min mening bör med all magt fostras att framför allt vara medborgare.

Det är ju också klart, att ingenting kan hos militären så utbilda föreställningen om det militära såsom ett särskildt kastväsende som att i möjligast vidsträckt omfattning kasta öfver bord vanliga lagar och rättsbegrepp och för det militära stifta särskilda lagar och konstituera nya rättsbegrepp.

Tillser man nu, huru den nyss uppställda ledande grundsatsen skulle komma att verka i olika riktningar inom krigslagstiftningen, så finner man, att den innebär följande.

1. Krigslagstiftningen bör aldrig utan nödvändighet träda i stället för allmänna lagstiftningen, hvarken så att vissa personer onödigtvis indragas under krigslagarne eller så att vissa brott i onödan dragas dit.

2. Inga nya brott böra onödigtvis tillskapas genom krigslagarne.

3. Inga nya straff böra onödigtvis införas genom krigslagarne eller tillämpas i större utsträckning än som är absolut nödvändigt.

4. Inga särskilda grundsatser böra onödigtvis tillämpas vid förbrytelsearnas beläggande med straff.

5. Inga särskilda former för rättsskipningens utöfvande böra onödigtvis stadgas.

Idealet vore naturligtvis, att strafflagen för krigsmagten förändrades till ett kapitel i allmänna strafflagen, och att all särskild militär rättegångsordning helt och hållet bortföle. Detta ideal torde emellertid svårligen kunna nu — eller kanske ens någonsin — helt uppnås. Men om också krigslagarne komma att bestå, kunna de likväl för visso undergå så pass stora och gagneliga förändringar, som föra dem mera än halfvägs emot det antydda idealet.

Denna motion afser ej att på ett ens tillnärmelsevis uttömmande sätt angifva, huru reformen i detalj skall genomföras. De exempel, som i det följande framdragas på stadganden, som erfordra ändring, äro således ämnade att gifva grund för revisionens nödvändighet, ej att annat än antydningssvis föregripa sättet för dess genomförande.

1. *Krigslagstiftningen bör aldrig utan nödvändighet träda i stället för den allmänna lagstiftningen.*

För närvarande höra vissa personer under krigslagarne, när de begå vissa förbrytelser eller förseelser.

Hvilka dessa personer äro, angifves i § 1 af strafflagen för krigsmagten. De äro:

- a) krigsmän;
- b) de vid krigsmagten anstälde civile embets- och tjänstemän;
- c) en hvar annan, som vid krigsmagten innehar stadig befattning;

saunt

d) i öfrigt en hvar, som under krig med behörigt tillstånd åtföljer krigsmagten eller någon dess afdelning.

För min del vågar jag starkt ifrågasätta, huruvida verklig grund finnes för att — åtminstone under fredstid — indraga de under b) och c) nämnda personerna under krigslagarne. Man torde ej på något bindande sätt kunna ådagalägga eller ens göra sannolikt, att ej dessa personer — läkare, auditörer, intendenten o. s. v. — skulle på ett fullkomligt lika tillfredsställande sätt utöfva sina verkliga förpligtelser, äfven om de ej stode under krigslagarne. Ej heller tör man kunna visa, att de ej i embetsutöfningen skulle ådagalägga vanlig nödig grad af hänsyn och höflighet, om så ej vore fallet. Utan tvifvel möter man i dessa stadganden ej annat än den skarpt framträdande militära benägenheten att vilja utsträcka sitt område så långt som möjligt, att så att säga ej tala i sin omedelbara närhet ett rent och oblandadt civilt element. Men med min ståndpunkt, som är, att det civila elementet öfverallt i möjligaste mätto bör stödjas och upprätthållas för att bilda motvigt^{en} mot de militära ensidigheterna, finner jag det ej allenast omotiveradt, utan skadligt, att ej de antydda tjänstepersonerna helt bibehållas vid en civil ställning. Åtminstone kan detta helt säkert låta sig göra med en del af dem. Stadgandet är för öfrigt så pass svårtolkadt, att missuppfattningar understundom uppstå hos vederbörande sjelfva, framför allt beroende på obestämligheten i uttrycket »krigsmagten», hvartill enligt ett nyligen gifvet prejudikat räknas t. ex. garnisonssjukhuset.

Likasom det finnes en del personer, som säkerligen skulle kunna helt och hållet befrias från krigslagarnes välde, så finnes för närvarande en del förbrytelser deri upptagna, som helt visst utan skada kunde utgå derifrån. Grunden, hvarför en förbrytelse upptages i strafflagen för krigsmagten, skall ju vara den, att förbrytelsen antingen är en rent militär förbrytelse, hvilken således alls ej finnes upptagen i allmänna lagen eller åtminstone, då den begås af de under krigslagarne stälde, får en särskild karakter. Men det är svårt att inse, att t. ex. stöld af krigsmagten förräder eller egendom, då den icke eger rum under krig eller krigsfara, har någon annan karakter än vanlig stöld (113 § strafflagen för krigsmagten), eller att uppror och upplöpp, hvarom talas i 6 kapitlet af strafflagen för krigsmagten, har någon specifikt militär karakter.

2. *Inga nya brott böra onödigtvis tillskapas genom krigslagarne.*

Exempel på ett brott, som utan allt skäl konstruerats, är det, hvarom 81 § strafflagen för krigsmagten talar. »Håller krigsfolk», heter det der, »sammankomst för rådplägning i ämnen, genom hvilkas afhandlande fruktan, misströstan eller missbelåtenhet kan hos krigsfolket utbredas, såsom:

om faran eller olämpligheten af krigsföretag eller annan tjänsteförrättning, dertill befallning är gifven eller förväntas;

om vådan af den ställning, hvori krigsmagten eller någon del deraf sig befinner;

om förmans förhållande eller åtgärder;

om otillräckligheten af lön, beklädnad eller underhåll; eller

om annat dylikt;

då skola de, som deltaga i sammankomsten, straffas såsom i 80 § sägs, der de ej efter 51 § gjort sig förfallna till högre ansvar».

Här är således en medborgerlig rättighet, som eljest anses vara bland de allra viktigaste — församlings- och diskussionsfriheten —, beröfvad den under fanorna stälde medborgaren. Men hvilken rimlighet finnes det väl i att några värnpliktige, som anse sig illa behandlade och vilja öfverlägga om bästa sättet att derom göra anmälan eller som finna födan dålig och rådslå om hvilka åtgärder de böra vidtaga för vinnande af ändring, skola straffas med disciplinstraff eller fängelse? Sådana rättsinskränkningar äro åtminstone under fredstid uppenbarligen rent absurda.

3. *Inga nya straff böra onödigtvis införas genom krigslagarne eller tillämpas i större utsträckning än som är absolut nödvändigt.*

Ett nytt för den allmänna lagstiftningen okänt straff, hvilket krigslagarne i stor utsträckning upptagit, är det som benämnas »sträng arrest». Detta straffs utmärkande drag är, att det är rent och oblandadt pinostraff. Hvarje frihetsstraff har visserligen i sig en karakter af plåga för den bestraffade, men, som väl är bekant, lägger man med allt större ifver an på att bredvid det plågsamma momentet skall finnas ett annat, ett uppfostrande. Den straffade, menar man, må väl i samhället se en sträng tuktomästare, men ingen bödel, som blott pinar. Men från den stränga arresten är hvarje element af annat än fysisk art uteslutet. Den verkställes i mörkt enrum, och någon sysselsättning vare sig tvungen eller frivillig kan således ej ifrågakomma. Sådana straff kunna i sjelfva verket aldrig ega berättigande annat än möjligen i de undantagsfall, att det till-

lämpas å naturer, som äro så förhärdade, så djuriskt råa, att ingenting annat än en rent rå behandling kan tänkas påverka dem. Men om detta straff nu också för sadana undantagsfall kunde anses berättigadt, hvilket jag lemnar derhän, så är det dock långt ifrån att det inom krigslagstiftningen användes med denna urskilning. Ett enda exempel kan, tänker jag, vara nog att bevisa detta. Det nyligen timade militära öfvergrepp, som i hela vårt land väckt en så stor och pinsam uppmärksamhet och som också föranledt justitieombudsmannens ingripande — då en bevaringsyngling belades med ansvar för det han i en tidning skrivit en artikel, som berörde vissa lägerförhållanden — förtjenar äfven ur nu behandlade synpunkt att beaktas. Ty det är alldeles säkert, att mellan denne bevaringsyngling och en sådan förhärdad individ, som den jag nyss skildrat såsom det enda efter sund uppfattning tänkbara föremålet för »sträng arrest», fans icke ringaste likhet. Den förre hade begått en förment förbrytelse af den art, att den väckte harm hos den bestraffande befälspersonen — därför var det han fick sträng arrest.

Att min uppfattning af sjelfva straffartens beskaffenhet ej är origtig, synes framgå af det faktum, att strafflagen för krigsmagten sjelf föreskrifver, att efter hvar tredje dag en dags afbrott skall göras i bestraffningen — dermed på det eklatantaste sätt erkännande straffets ytterligt svåra innebörd.

För visso bör detta straff antingen afskaffas eller, derest det bevisligen är nödvändigt, bibehållas allenast med de noggrant inskränkande föreskrifter i fråga om användningen deraf, som jag ofvan antydt.

4. *Inga särskilda grundsatser böra onödigtvis tillämpas vid förbrytelsearnas beliggande med straff.*

En af de grundsatser, hvars rättighet allra mest har genomträngt det moderna samhällets åskådning, om den ock tyvärr på många områden ännu ej vunnit tillämpning i lagstiftningen, är den, som plägar uttryckas i orden: likhet inför lagen. Man menar dermed, att rikedom, rang eller andra ekonomiska eller sociala företräden icke böra få gälla vid lags stiftande eller rätts skipande. Det är sant, att denna grundsats ännu ej på långt när är ens fattad i hela sitt djup. Vore den det, skulle man inse, att det icke är likhet inför lagen, då t. ex. dagakarlen för samma förseelse får böta lika belopp med millionären eller då den rike, som står tilltalad för brott, kan skaffa sig ett rättbildadt biträde, som sköter hans sak, under det den fattige är lemnad åt sin egen okunnighet och sitt eget oförstånd.

Men om också mycket återstår, innan vi fördjupat vår uppfattning till ett genomträngande af hela det rika innehåll, som rätt sedt gömmas i de ofta upprepade orden: likhet inför lagen, så är det dock visst, att satsen, så långt den är fattad, ingår såsom en integrerande del af medborgarnes rätts-åskådning i det hela. Det faller ingen det beståendes upprätthållare in att i något särskildt fall försvara en afvikelse ifrån denna grundsats, om han väl bringas att medgifva, att en afvikelse föreligger. Han skall alltid söka att visa, att afvikelse ej är för handen.

För min del påstår jag, att i strafflagen för krigsmagten väsentliga avvikelser äro gjorda från grundsatsen om likhet inför lagen, och jag skall söka att ådagalägga, att så är.

Det är redan i det föregående anmärkt, att strafflagen för krigsmagten infört ett speciellt hårdt straff, som ej finnes i den allmänna strafflagen, nemligen sträng arrest. Men det skall i detta sammanhang erinras, att detta straff ej är tillämpligt å alla militärer, utan endast å manskapet. Hvadän detta? Skälet kan vara tveegghanda. Dels skulle man kanske kunna hafva ansett, att befälets högre bildning för alla fall onödiggjorde ett straff, som afser att verka med sådana medel, dels att befälets anseende skulle alltför mycket spillas genom undergående af slik behandling. För en sund åskådning förfalla emellertid begge dessa skäl. Erfarenheten visar, att äfven den mera bildade kan förfalla i lika stor råhet och brutalitet som den mindre bildade, och för öfrigt är det i ett land med värnpligt alldeles meningslöst att tala om befälet såsom mera bildadt än manskapet — förhållandet kan ofta vara tvärtom. Och hvad befälets anseende angår, spilles detta mera genom undgående af rättvisa straff än genom undergående deraf.

Jag anser, såsom redan är sagdt, för min del högeligen tvifvelaktigt, huruvida hela denna straffart bör bibehållas. Men om den bibehålles, bör den utan tvifvel utsträckas till att kunna användas å såväl befäl som manskap.

Ett annat exempel på olikhet inför lagen utgöres af den alldeles olika behandling, som kommer en öfverordnad till del, hvilken misshandlar en soldat, och en soldat, som misshandlar en öfverordnad.

Hithörande hufvudbestämmelser i strafflagen för krigsmagten lyda sålunda:

88 §. »Gör krigsman våld eller annan misshandel å förman vid tillfälle som i 84 § 1 mom. är sagdt; miste — — — — fyra år.

Gör krigsman eljest våld eller annan misshandel å öfverordnad krigsman, i eller för embetet eller tjensten, eller utom tjensten då den öfverordnade bär sin tienstedrägt, och det sker å tid eller ort, att gernin-

gen väcker stor uppmärksamhet och förargelse; dömes, om den våldförde är officer eller underofficer, till straffarbete från och med två till och med sex år; dock må, der omständigheterna äro synnerligen mildrande, tiden för straffarbetet nedsättas till sex månader. Tillhör den våldförde manskapet; dömes den brottslige till straffarbete i högst två år eller fängelse i högst sex månader.

Sker brottet i andra fall, dömes till fängelse i högst sex månader eller straffarbete i högst ett år.»

97 §. »Gör krigsman våld eller annan misshandel å underordnad krigsman i eller för dennes embete eller tjänst — — — dömes till fängelse eller straffarbete i högst två år. Var våldet ringa eller äro omständigheterna eljest synnerligen mildrande; må till disciplinstraff dömas.»

Nu vill man förmodligen för att undkomma anklagelsen mot krigslagarne för bristande likhet inför lagen i detta fall invända, att den underordnades lydnad är en vida viktigare grundsats inom det militära än den öfverordnades humanitet emot den underordnade, att då den menige slår en befälsperson, bryter han mot lydnadspligten, men då den öfverordnade slår en menig, åsidosätter han humaniteten, samt att någon olikhet inför lagen ej kan med rätta finnas vara för handen därför, att öfverträdelse af en viktigare rättsnorm straffas strängare än öfverträdelse af en mindre viktig.

Men förhåller det sig verkligen så? Är det så, att officeraren icke åsidosätter lydnadspligtens omvårdnad genom att misshandla den underordnade? Jag har härutinnan en afvikande uppfattning, hvilken jag vill tillåta mig att något utveckla.

I en uti en hufvudstadstidning (Stockholms Dagblad den 29 november 1900) förekommande insänd artikel om »Militär disciplin» heter det: »Förtroende för befälet är ett oeftergiffigt kraf på en disciplinerad soldat. Detta förtroende, som endast kan vinnas under daglig sammanvaro, kräfver lång tid att göra sig gällande och ställer stora fordringar på befälhafvaren. Men om det finnes, utgör det en den säkraste borgen för att hvarje man alltid skall söka göra sin pligt.

Att af fruktan för straff eller endast i förhoppning om belöning utföra sina åligganden är icke disciplin. En man, som lyder blott af dessa bevekelsegrunder, ställer sig frivilligt på samma ståndpunkt som de råa naturfolken(?), han visar, att han ej tillgodogjort sig fördelarne af vår kultur. Dock kunna möjligtvis fall tänkas, då man måste genom straff tvinga motspänstiga naturer in på lydnadens väg; så mycket viktigare då, att befälet verkligen har magt att göra sin vilja gällande.»

I dessa rader är, om ock i koncentrerad form, ej illa uttryckt åtskillnaden mellan den äkta verkliga disciplinen å ena sidan och det disciplinsurrogat, som hvilar på fruktan eller skrämsel, å den andra.

Men det förtroende, å hvilket den förra arten af disciplin hvilar, kan svårligen framkallas, om ej till befalets tjenstenit sällar sig en hög anda af humanitet mot och värdighet i behandlingen af manskapet. Huru skall soldaten, om han af sitt befäl röner öfvermodig kitslighet och rå brutalitet, vinna den säkra förvissningen, att de uppoffringar och mödor, som krävas af honom, verkliga äro framkallade af insigtsfullt öfvervägande om hvad som är nödigt för tjensten, ej af vårdslös nonchalans? En af de viktigaste sidorna af soldatens förtroende till sina öfverordnade är utan tvifvel just hans tillit till befalets omtanke om sina underordnades lif och helse. Är han öfvertygad, att man ej fordrar mer än nödvändigt af honom, skall han säkert med glädje kunna bringas att utföra hvad som fordras. Men huru skall han vinna denna tillit och denna öfvertygelse, om han har de mest positiva bevis på befalets fullständiga missaktning för hans person?

Ur denna synpunkt synes mig den öfverordnades öfverträdelse af ett aktningsfullt och värdigt förhållande gent emot den underordnade böra bedömas rätt strängt. Soldaten, som glömmar sig ända derhän att förgå sig med ord eller handling mot sitt befäl, sätter disciplinen i fara. Men befalet, som förgår sig i ord eller handling mot soldaten, sätter — och säkert ej mindre — disciplinen i fara. Den ene som den andre bör straffas. Men det är en orimlighet att straffa den ene ojemförligt mycket hårdare än den andre.

Man borde således ej tala ensamt om brott mot lydnadspligt nedifrån såsom något, hvartill ej motsvarighet funnes uppifrån, utan man borde såsom »brott mot förhållandet mellan öfver- och underordnad» beteckna å ena sidan den öfverordnades förlöpningar mot den underordnade och å andra sidan den underordnades förlöpningar mot den öfverordnade.

Om den likhet inför lagen, som det allmänna rättsmedvetandet kräver, ingalunda är i krigslagstiftningen tillfredsställande genomförd, så är ej heller den grundsats, som åtminstone i viss mån genomgår sjelfva bestraffningssystemet i den allmänna lagstiftningen, upprätthållen i krigslagarne.

En hufvudsaklig skilnad mellan flydda tiders straffrätt och nutidens är den, att man förr byggde på den så kallade afskräckningsprincipen, det vill säga man straffade den felaktige ej blott för hvad han sjelf förskyllat, utan företrädesvis för att afhålla andra från att begå brott. Stränga straff, skamliga straff, hela lifvet ödeläggande straff ingå såsom eftersträfvans-

värda moment i ett dylikt straffsystem. Men det har allt mera fått maka åt sig, allt efter som den åskådning, på hvilken det hvilar, underminerats. Med allt större styrka har framhåfts, huru erfarenheten ej bestyrker antagandet, att stränga och grymma straff skulle framkalla en allmänare afhållsamhet från förbrytelser än milda och humana, huru å ena sidan brott begås af så många och kombinerade motiv, bottna så djupt i förbrytarens psykiska beskaffenhet, framkallas så konstant af vissa yttre lefnadsförhållanden, att det motiv för afhållande från förbrytelser, som skulle ligga i att andra undergå strängt straff för liknande brott, har en försvinnande liten betydelse, och huru å andra sidan ingenting med större säkerhet är egnadt att framkalla råhet i tänkesätt och seder, än att den straffande myndigheten sjelf visar sig beherskad af råa tänkesätt och uppenbarar sin öfvermakt på rätt sätt. Allt mera har i följd häraf afskräckningens grundsats fått gifva vika för andra principer, vare sig den som ser straffets mål i ett värnande gent emot den enskilde förbrytaren, eller i en yttre tuktan eller i en djupare moralisk förbättring af hans person — men som alla hafva det gemensamma draget, att de icke medgifva, att förbrytare straffas hufvudsakligen för att statuera exempel och injaga skräck hos andra.

I de flesta länders allmänna strafflagstiftningar kämpa ännu de olika principerna med hvarandra, och man skulle nog äfven i vår kunna framleta exempel på straffbelopp, som synas tillskurna efter afskräckningsprincipens breda mått. Men likafullt är det ett mycket långt steg från de exempel, som den allmänna strafflagen i sådant afseende kan innesluta, och dem vi finna i strafflagen för krigsmagten.

Ty der florerar ännu afskräckningsprincipen i en högst motbjudande skepnad. Huruvida individen genom ett straff, som tar heder och ära från honom och likställer honom med de svåraste förbrytare, går moraliskt och fysiskt under — det synes för denna lag vara likgiltigt. Exemplet måste statueras — må då individen gå under! Så synes den resonnera särdeles just i de fall, der krigslydnaden åsidosatts. Ett par exempel och några jämförelser skola belysa detta.

Enligt strafflagens för krigsmagten ofvan anförda 88 § skall ju den krigsman, som gör våld eller annan misshandel å öfverordnad krigsman, i eller för embetet eller tjensten, eller utom tjensten då den öfverordnade bär sin tienstedrägt, och det sker å tid eller ort att gerningen väcker stor uppmärksamhet och förargelse, dömas, om den våldförde är officer eller underofficer, till straffarbete *från och med två till och med sex år*. Endast om omständigheterna äro synnerligen mildrande, må tiden för straffarbetet nedsättas till sex månader.

Hvad vill nu detta säga? Huru begås det brott, hvarom här är fråga, vanligen i verkligheten? Erfarenheten lär, att det vanligen begås i sådant tillstånd, då den handlande ej är sig sjelf mäktig. En öfverilning, framkallad af rusets inflytande, är det psykiska tillstånd, som vanligen bildar bakgrund för en dylik handling.

Hvad betyder då straffarbete i två till och med sex år? Jo, det betyder, att denne berusade soldat, som i hastigt mod gifver en örfil eller en knuff åt en sergeant eller löjtnant, likställes med den förbrytare, som med berådt mod misshandlar annan, så att denne förlorar syn och hörsel utan att sådan skada var åsyftad (14: 11 Str.-L.), och med den som uppsåtligen satt ut hjälplöst barn, som han var pliktig att vårda (14: 30 Str.-L.), eller så förfarit med sjuklig, bräcklig eller hjälplös person, som han var pliktig att vårda (14: 33 Str.-L.), eller som i hjälplöst tillstånd öfvergifver den han sig åtagit att fortskaffa eller ledsaga (14: 34 Str.-L.), eller som öfvat otukt med qvinna, som honom veterligen genom yrsel, sömn eller vanmagt var ur stånd att värja sig (15: 15 Str.-L.), eller som tager och bortförer eller i sitt våld qvarhåller qvinna mot hennes vilja i uppsåt att henne till giftermål eller otukt förmå (15: 17 Str.-L.).

Det betyder vidare, att en sådan krigsman anses — om man frånser att han ej mistat frejden — lika med menedaren (13: 1 Str.-L.) eller mordbrännaren (19: 3 Str.-L.) eller den bedräglige konkursgäldenären (23: 1 Str.-L.)!

Han anses — med samma skilnad i fråga om vanfrejden — *värre* än reversförfalskaren (12: 4 Str.-L.) eller myntförfalskaren (12: 12 Str.-L.) eller bedragaren (22: 1 Str.-L.) och ojemförligt mycket värre än den lögnaktige bakdantaren (16: 7 Str.-L.).

Och för att taga en verklig slående jmförelse, som ligger synnerligen nära till hands: den, som misshandlar far eller mor, han kan slippa undan med två månaders straffarbete, men den krigsman, som misshandlar en officer eller underofficer, han kan ej slippa undan med mindre än två års i normala fall och allenast i händelse af synnerligen mildrande omständigheter med allra minst sex månader! Barnens vördnad för föräldrar är således vida mindre kraftigt inskräpt än den underordnade krigsmannens för den öfverordnade, fader och moder äro mindre heliga än officerare och underofficerare. Dithän har man kommit!

Efter min mening borde vid en revision af krigslagarne stor omsorg nedläggas derpå att utfinna väl proportionerade tillrättavisningar och tuktomedel för öfverträdelser af reglerna för förhållandet mellan öfver- och underordnad. Men man borde dervid såsom en gifven sak utgå från att aldrig dylika öfverträdelser såsom sådana skulle beläggas med straff, som

likställa den dömda med svåra brottslingar och kunna ödelägga hela hans återstående lif.

En af de allra viktigaste fordringar man kan ställa på en strafflag är, att den skall vara bestämd, att således de förbrytelser och förseelser, för hvilka ansvar i en sådan lag finnes satt, skola vara så tydligt och klart angifna och beskrifna, att den under lagen stälde aldrig behöfver tveka. om han handlar med eller mot densamma. Man kan icke medgifva, att denna fordran blifvit tillfredsställande uppfylld genom exempelvis den viktiga 102 § i strafflagen för krigsmagten.

Detta lagrums första moment lyder så:

»Hvar som under tjenstgöring eller eljest i fält, läger, vaktrum eller kasern, inom militärsjukhus eller kronans varf, verkstad, förråds- eller tyghus eller på kronans fartyg gör oljud eller oväsende, eller kommer annorlunda förargelse åstad, eller finnes vara af starka drycker öfverlastad, beläggas med disciplinstraff. Lag samma vare, om krigsman begår sådant brott å väg, gata eller annan allmän plats inom garnisons- eller tjensteort.»

Om man undantager det från allmänna strafflagen likväl hemtade något vaga begreppet »förargelse», synes i afseende å bestämdhet anmärkning ej kunna göras emot denna punkt. Men annat blir förhållandet, då man går till andra punkten i samma §, hvilken lyder sålunda:

»Krigsman, som eljest i eller utom tjensten brister i anständigt uppförande, eller visar opålitlighet, eller vanvårdar den aktning, som han af andra bör ega, varde ock, der han ej därför enligt denna eller annan lag gjort sig förfallen till särskildt ansvar, belagd med disciplinstraff.»

En mera obestämd, en mera tänjbar strafflagsparagraf skall man leta efter. Hvad är anständigt uppförande? En anser det vara oanständigt att på allmänt förlusteställe visa sig rörd af starka drycker, en annan finner detta ej strida mot god ton, en anser det oanständigt att deltaga i hasardspel på besökta klubbar, en annan finner sådant oangripligt.

Och hvad menas med att »visa opålitlighet»? Är den kanske »opålitlig», hvilken klandrar befälets åtgärder eller påvisar inom armén befintliga missförhållanden? Eller rent af den, hvilken yppar sådana förhållanden, som sjelfförstådt borde döljas eller som han (såsom faktiskt understundom skett) tillsagts att dölja?

Hvad inbegripes slutligen under begreppet att »vanvårda den aktning, som han af andra bör ega»? Om huru beskaffad en sådan aktning bör vara och på hvilka grunder den bör hvila kunna ju himmelsvidt olika meningar finnas.

Efter hvad jag funnit har hos det militära befälet just till följd af detta lagrums ytterliga obestämdhet utbildat sig den föreställningen, att

allt hvad man anser böra bestraffas, men för hvilket straff ej i öfrigt finnes satt i strafflagen för krigsmagten, utan vidare hänföres till 102 §. Momentet tolkas med andra ord, som om der stode, att allt hvad som anses strida mot disciplin och ej är särskildt belagdt med straff kan straffas enligt 102 §. Detta kan ej vara riktigt. Disciplinen, huru strängt den må inom tjensten behöfva uppehållas, får ej derutom sträcka sig öfver vissa klart uppdragna gränser. Det är väl sant, att man ej torde kunna helt och hållet inskränka den militära strafflagens välde till hvad som sker i tjensten. Men man kan ännu mindre utsträcka det till att gälla hela förhållandet utom tjensten. Det synes i sjelfva verket vara tydligt, att oväsende, allmän förargelse eller dryckenskap vore hvad som äfven utom tjensten borde beläggas med straff.

5. *Inga särskilda former för rättsskipningens utöfvande böra onödigtvis stadgas.*

Den militära rättsskipningen följer, som bekant, helt andra normer och lagar än den allmänna. Då det emellertid ej torde vara fullt känt för hvar och en, huru långt olikheterna mellan den ena och andra sträcka sig, må det tillåtas mig att i korthet återgifva de allra förnämsta skilligheterna.

Den första möter oss redan i den indelning vi kunna göra af de militära målen i sådana, som afdömas af vissa af Kongl. Maj:t dertill be- myndigade befälhafvare, och sådana, som afdömas af krigsdomstol. De förra, de s. k. disciplinmålen, äro de mål, som angå öfverträdelse af strafflagen för krigsmagten, då de efter vissa rum i samma lag kunna försonas med disciplinstraff. Dessa lagrum äro enligt 148 § ej mindre än 36 till antalet. Domstolsmål äro alla andra.

Hvad då först angår disciplinmålen, är det för att klargöra omfånget af den domsrätt, som härutinnan tillkommer vissa befälhafvare, nödigt att erinra om hvilka straff sådan befälhafvare kan ålägga. Disciplinstraff äro arrest af tre slag, nemligen arrest utan bevakning, vaktarrest och sträng arrest. Maximitiden för arrest utan bevakning (som ej må användas för manskap) är femton dagar, för vaktarrest är maximitiden trettio dagar för officerare, femton dagar för underofficerare och tio dagar för manskap; sträng arrest (som ej användes för officerare) må ådömas underofficerare och manskap i högst åtta dagar. Då hvarje dags sträng arrest anses motsvara tre dagars fängelse och efter hvarje tredje dag ett

afbrott skall göras, då den straffskyldige hålles i ljust rum, kan man således i korthet säga, att en befälhafvare kan ådöma ett straff, som anses motsvara ända till tjugusex dagars fängelse (ehuru det naturligtvis faktiskt innebär ett vida större lidande).

Enligt 154 § strafflagen för krigsmagten kan vidare den, som blifvit af befälhafvare belagd med disciplinstraff och dermed ej åtnöjes, visserligen öfverklaga befälhafvarens bestraffningsåtgärd, men det är väl att märka, att straffet utan hinder af anförda besvär skall i föreskrifven ordning verkställas, hvadan öfverklagandet ej har annan betydelse, än att domstolen »eger att utlåta sig ej mindre angående befälhafvarens förhållande än afven om och i hvad mån det undergångna straffet bör räknas klaganden till last».

Dessa stadganden, sammanhållna med hvarandra, ega en stor betydelse, då de innefatta följande afvikelser från allmänna rättsliga grundsatser:

att en ej för domarekallet kvalificerad person får i stor utsträckning ådöma frihetsstraff af svår beskaffenhet, samt

att detta straff måste verkställas, om det är aldrig så obefogadt och orättvist.

Ett sådant förhållande synes vara ur rättvisans synpunkt mycket betänkligt, och det förbättras icke deraf, att efter all sannolikhet i det alldeles öfvervägande antalet fall, då ett orättvist straff blifvit ålagdt, den bestraffade hellre skall låta udda vara jemnt än han utsätter sig för faran att klaga och — vinna, ty han skall frukta att derigenom uppkalla mot sig en ovilja hos den bestraffande befälhafvaren, som kan göra, att hans klagan får för honom sjelf vidrigare följder än för denne. Men om han således föredrager att undertrycka sin klagan öfver ett orättvist straff, skall för visso deraf följa ett annat ganska betänkligt resultat, nemligen en misstro både hos honom och hos hans kamrater till rättvisan och till befälet samt en sådan sinnesstämning af missmod, håglöshet och förakt för de militära förhållandena, som utgör den allra sämsta förutsättningen för utbildande af en god krigsanda.

Jag håller sålunda före, att synnerlig omsorg bör nedläggas på sträfvet att till minsta möjliga område inskränka befälhafvarens bestraffningsrätt, och jag sätter i fråga, huruvida den någonsin borde få utöfas annat än i samråd med en civil domarekvalificerad embetsman, som vore medansvarig för beslutet, derest han ej deremot reserverat sig.

Härefter öfvergår jag till frågan om den militära rättskipningen i krigsdomstolarne.

Dessa utmärkas som bekant deraf, att i såväl krigsrätt som i krigshofrätt det militära elementet är alldeles öfverväldigande representeradt i förhållande till det civila. Krigsrätten består af fyra militära ledamöter och en auditör, krigshofrätten af fyra militära ledamöter och ett krigshofrättsråd. Båda dessa rätter hafva en militärperson till ordförande. I högsta domstolen skola två militärpersoner deltaga i afgörandet af krigsrättsmål.

Det kan svårligen bestridas, att rättssäkerheten genom en sådan sammansättning som de båda egentliga krigsdomstolarnes är mindre väl tillgodosedd. Fem domare, hvilka samtliga ega lika magt och myndighet i alla afgöranden, men af hvilka allenast en enda är lagkunnig, kunna uppenbarligen ej bilda en tillfredsställande garanti för riktig rättsbehandling och rätta domar. Det är väl sant, att rättssäkerheten växer med högre eller åtminstone högsta instans, men det är ej i instanssystemet som nyare tiders processuella åskådning vill finna trygghet för en säker rättsskipning. Erfarenheten visar alltid, att i största antalet fall saken stannar vid lägsta instansens afgörande, och erfarenheten lär, att detta ej är beroende på att de dömde äro i verkligheten nöjde, utan kanske lika ofta på oförstånd, oförmåga eller bristande medel att gå vidare.

Man bör således aldrig underlåta att, der så ske kan, förbättra en lägre domstol derför, att möjlighet i teorien finnes att anlita en högre, utan man bör se till, att hvarje domstol erbjuder största möjliga rättskydd.

Till stöd för bibehållandet af krigsdomstolarne i deras nuvarande skick torde anföras, att den militära sakkunskapen hos domarena är nödvändig för måls bedömande. Men om så verkligen vore förhållandet, då skulle i sanning den allmänna rättsskipningen hos oss vara rent af bedröflig. Ty ingen som tagit någon kännedom om å ena sidan krigsmål och å den andra t. ex. handelsmål, sjörättsmål, patentmål, kan väl ett ögonblick stanna i tvekan om att de senare äro i alldeles ojemförlig grad svårare och mera invecklade, att de erfordra en långt större sakkunskap för ett rätt afgörande än de förra. Likväl hafva vi ej specialdomstolar för handelsmål, för sjörättsmål och patentmål, utan dessa mål handläggas af de allmänna domstolarne, hvilka dervid genom parternas plädering och sakkunniges hörande få fylla luckorna i sin sakkunskap.

Och för öfrigt kan ju under inga förhållanden detta skäl verka ända derhän, att fyra femtedelar af domstolen skall utgöras af militärer eller ens att militärerna skola med lika rätt som den civile ledamoten deltaga i sjelfva dömandet, utan på sin höjd att de skulle i någon form närvara såsom bisittare.

Om således några verkliga skäl säkerligen ej kunna anföras för den nuvarande anordningen, lär det deremot vara alldeles visst, att denna anordning verkar synnerligen skadligt i mera än ett afseende.

Först och främst är det ju — särdeles vid de mål, som röra förhållandet mellan öfver- och underordnad — orimligt att ställa den tilltalade af manskapet, hvilken förgått sig mot någon öfverordnad, inför domare, som framför allt hafva karakteren af förmän till den tilltalade och af kamrater till målseganden. Icke kan man af sådana domare vänta eller begära den stränga opartiskhet, den fullständiga frihet från både medvetna och omedvetna sym- och antipatier, som man vill förutsätta hos domare. Och lika litet kan man hoppas, att den underordnade för en så sammansatt domstol skall fatta den tillit och det förtroende, som äro så viktiga för att rättsskipningen skall utöfvas på ett fruktbarande sätt.

Det är ett af alla tiders erfarenhet bestyrkt faktum, att arméns officerare genom den nära sammanslutningen sins emellan, den relativa afskildheten från folkets öfriga lager, de specifikt militära intressena och militära idealen hafva en viss benägenhet att utbilda ett för den allmänna medborgareandan farligt kastväsende, hvilket i utomordentligt hög grad underhjälpes och befordras genom den stränga disciplinen, som undertrycker enskilda individens möjligen afvikande meningar och tendenser. Intet kan vara mera egnadt att låta kårandan öfvergå till ett rent kastväsende än den hittillsvarande militära rättsordningen. Eller huru skulle man kunna uttänka ett kraftigare medel att ingjuta ensidighetens och öfvermodets farliga anda i en hel kår än genom att åt den öfverlåta det som i alla tider och väl med rätta ansetts som en af statsmagtens väsentligaste funktioner: rättsskipningen? Huru skall man kunna begära, att de skola betrakta sig såsom vanliga medborgare i likhet med alla andra, hvilka erhålla så utomordentliga företrädesrättigheter som att döma öfver sina talrika underlydandes lif, frihet och ära blott på den grund, att de tillhöra krigaryrket?

Man har i sjelfva verket genom vår nuvarande krigsdomstolsförfattning öfverflyttat på fredens förhållande hvad som endast (möjligen) borde gälla krigets. I fred är det ej blott onödigt, utan absolut skadligt att afvika från de civila förhållandena en enda tum mera än som är rent af oundgängligt.

För min del skulle jag därför se idealet i att hvad som nu gäller om högsta domstolen finge gälla äfven underdomstolarne, nemligen att i krigsmål ett par militäre ledamöter tillkallades såsom bisittare vid de allmänna domstolarne. Någon rösträtt synas de mig icke böra ega hvarken i högsta domstolen eller i underdomstolarne. De skulle kort sagdt vara

sakkunnige, men ej domare. Derigenom komme man också ifrån den lika löjliga som mot allt verkligt begrepp om domaremagten stridande principen om att de militära domstolsledamöterna ovilkorligen skola ega viss militär rang i förhållande till parten. Det är ej såsom rangperson, utan såsom domare, som en domstolsledamot har sin auktoritet. Derfor heter det också i vår lag: *Alla ega Rätten heder och vördnad visa.*

Skulle en så genomgripande förändring stöta på alltför intensivt motstånd, torde andra utvägar finnas. En sådan utväg vore att bilda krigsrätt i enlighet med underrätt å landet, att låta krigshofrätten ersättas af en afdelning af Svea hofrätt med tvenne tillkallade militära ledamöter samt att bibehålla den nuvarande ordningen i högsta domstolen.

Krigsrätten skulle då fortfarande bestå af en civil och fyra militära ledamöter, men den civila ledamoten skulle vara sjelfskrifven ordförande och ensam ansvarig för besluten i alla de fall, då han ej blifvit öfverröstad af den militära nämnden, hvilket endast skulle kunna ske i händelse denna vore enhällig. Dock borde härvid tvenne saker iakttagas. Den ena är, att den civile ledamoten ej borde vara en permanent auditör utan en för hvarje fall af hofrätten förordnad ordinarie domare, den andra är, att i de fall, då den militära nämnden öfverröstade domaren, skulle målet underställas högre domstol. Den senare bestämmelsen skulle afse att i möjligaste måtto förebygga, att militär ensidighet finge göra sig gällande, den förra, att domstolsordförandens egenskap af så att säga alltigenom civil skulle på det sättet bättre och säkrare bevaras än genom ett permanent utöfvande af befattningen, hvarjemte de nuvarande auditörernas tillsättning ej erbjuder full säkerhet för att alltid erhålla det bästa domarematerialet.

Jag tror mig genom den föregående framställningen hafva tillräckligt motiverat det önskemål denna motion afser att främja, nemligen de s. k. krigslagarnes revision i syfte att så mycket som möjligt närma denna lagstiftning till den allmänna. För att undvika missförstånd vill jag här blott tillägga en anmärkning.

På mera än ett ställe i min framställning har jag antydt, att i fråga om hithörande lagbestämmelser det naturligtvis är möjligt att forma dem olika efter krigets och fredens förhållanden. Detta är i sjelfva verket en mycket viktig synpunkt att fasthålla, ehuru många föreskrifter i strafflagen för krigsmagten synas mig tydligt uppenbara, att lagstiftaren helt och hållet förbisett densamma och utan vidare tillämpat hvad som kanske

är nödvändigt i krig på förhållandet i fred. Endast en mångsidig och omfattande utredning af alla på saken inverkan de faktorer — en utredning som man icke kan förvänta af en enskild man — kan här i hvarje fall finna den rätta lösningen.

På grund af hvad jag sålunda anfört, vågar jag hemställa, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det tacktes Kongl. Maj:t för förberedande af de s. k. krigslagarnes fullständiga revision anordna en allsidig utredning samt derefter för Riksdagen framlägga förslag till nya eller omarbetade krigslagar, bygda på de grundsatser:

att all dylik lag stiftas af Konung och Riksdag gemensamt;

att krigslagstiftningen, såsom varande en undantagslagstiftning, icke får undantränga eller afvika ifrån den allmänna lagstiftningen i andra fall, än der det kan påvisas vara absolut nödvändigt;

att sålunda krigslagstiftningen aldrig bör utan nödvändighet träda i stället för den allmänna lagstiftningen, hvarken så, att vissa personer onödigtvis indragas under krigslagarne, eller så, att vissa brott i onödan dragas dit;

att inga nya brott utöfver hvad den allmänna lagstiftningen innehåller onödigtvis tillskapas genom krigslagarne;

att inga nya straff utöfver hvad den allmänna lagstiftningen innehåller onödigtvis deri införas, eller att, om något sådant finnes oundgängligt, det åtminstone icke tillämpas i större utsträckning, än som är absolut nödvändigt;

att inga särskilda grundsatser tillämpas vid förbrytelsearnas beläggande med straff; samt

att inga särskilda former för rättsskipningens utöfvande onödigtvis stadgas.

Stockholm den 27 januari 1901.

Karl Staaff.